Tasavvufun Toplum Üzerindeki Etkisi

Dr. M. Mansur Gokcan, Çukurova Üniversitesi
mgokcan@cu.edu.tr

İnsanlığın varoluşundan itibaren, dinin toplum üzerinde son derece etken olduğu bilinmektedir. Bu etkinin, genelde olumlu olduğu görülse de bazen olumsuz etkiler de müşahede edilmektedir. Olumsuz etkilerin, dinin tahrif edilmesinin veya şahsî menfaatlere alet edilmesinin neticesi olduğu daima tekerrür eden tarihî bir realitedir. Din, şahsî çıkarlara göre değil de dinin çıkarlarına göre yorumlanırsa, topluma olumlu bir şekilde etki eder ve ortaya çıkan problemleri çözer. Mutasavvıfların ifade ettiği gibi tasavvuf, dini naslara dayanan ahlâkî ilkelerden oluşan bir davranış biçimidir. Tasavvufun toplum üzerindeki etkisi, dinin toplum üzerindeki etkisiyle örtüşmektedir. Dini naslara dayanan ve tasavvufun prensiplerinden ayrılmayan davranışlar daima toplum üzerinde olumlu etki yaparken, tasavvufun ilkelerini hiçe sayarak şahsî menfaati ön plana alan davranışlar ise toplum üzerinde olumsuz etki yapmıştır. Güzel ahlakıyla müride örnek olması gereken şeyhliği şahsî menfaatlerine hizmet ettiren ve şahlığa çeviren kötü niyetli kimseler, dün olduğu gibi bugün de toplumda büyük huzursuzluklara sebep olmaktadırlar. Müridin, "gassâl önündeki meyyit" anlayışıyla gösterdiği itaati, kötüye kullanarak şahsî çıkarlarına hizmet ettirmek tasavvufun prensipleri dışındadır. Selçuklu imparatorluğunun sarsılmasına ve neticede yıkılmasına sebep olan "Babailer İsyanı" ve Çelebi Mehmet zamanında henüz yeni temellenen Osmanlı İmparatorluğunu yıkmayı hedefleyen "Şeyh Bedrettin Simavî İsyanı," şeyhliği istismar ederek tasavvufun gücünden faydalanmak isteyenlerin sergilediği iki olumsuz örnektir. Tasavvuf, dünya meta'ına ve makamına değer vermeyen bir zühd anlayışıdır. Gerçek şeyh Akşemsettin, Fatih Sultan Mehmet'in kendisine mürit olma isteğini, "Sultanım! Eğer siz tarikata girerseniz devletin ve milletin işlerini ihmal edersiniz. Böylece adalet ortadan kalkar. Sizin, milletin işleriyle meşgul olmanız, yeryüzünde adaleti sağlamanız, tarikata girmenizden daha faziletlidir." diyerek geri çevirmiştir. İslam'ın Türkler arasında yayılmasında Ahmet Yesevî'nin, Anadolu'nun İslamlaşmasında ve yurt edinilmesinde Mevlâna, Hacı Bektaş Velî ve Yunus Emre gibi erenlerin rolü inkâr edilemez. Hamidullah'ın ifade ettiği gibi; namaz kılarken yapılması gerekenler fıkhı, fakat samimiyet ve kusursuz dindarlık için gayret tasavvufu ilgilendirir. Tasavvuf, İbadette ve muamelatta, sadece Allah rızasını gözeten menfaatsiz bir ilişkiyi öngörür. Allah'ı her şeyden çok sevmek, ibadetleri sadece bir vazifeyi yerine getirmek veya cehennem korkusuyla değil O'nun zatı için ve ibadete layık olduğu için yapmak tasavvufun temel amaçlarından biridir. Allah sevgisinin, diğer şeylerin sevgisini yok ettiğini düşünmek son derece yanlıştır. Allah sevgisine, yaratılanları sevmekle ulaşılır. Yaratılanları tefekkür etmeyen, ne yaratıcıya yaklaşabilir ne de O'nu sevebilir. Yaratılanlar, yaratıcıyı tanıtan, âdeta O'nu gösteren delillerdir. Yunus'un ifade ettiği gibi; "yaratılanı, yaratandan ötürü sevmek" gerekir. Yaratılanları seven kişi, eşref-i mahlûkat olan insana iyi davrandığı gibi tabiattaki her varlığa karşı da iyi davranır. Ekolojik dengenin korunması, ancak böyle bir anlayışla mümkün olur. Cibrîl hadisinde ifade edilen, "her an Allah'ı görüyormuş gibi" kulluk etmek anlamına gelen "ihsan," tasavvufun temel prensiplerindendir. İhsan, Allah'ı hatırdan çıkarmamayı, her an O'nun huzurunda ve gözetiminde olduğunu bilerek yaşamayı ve yaptığı işi en güzel şekilde yapmayı öngörür. Eğer bireyler bu anlayışla hareket ederse, toplumda huzur ve güven daha kolay tesis edilir.